

۱۵۳۰۲۴۷

شماره درخورد

داریوش شایگان

فانوس جادویی زمان

نگاهی به رمان در جستجوی زمان از دست رفته
اثر مارسل پروست

فرهنگ معاصر

تهران ۱۳۹۶

فهرست نویسی پیش از انتشار

- سرشناسه: شایگان، داریوش، ۱۳۱۳ -
عنوان و نام پدیدآور: فانوس جادویی زمان: نگاهی به رمان ر جستجوی زمان از دست رفته اثر
مارسل پروست / داریوش شایگان.
مشخصات نشر: تهران: فرهنگ معاصر، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۴۸۰ ص.؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
موضوع: پروست، مارسل، ۱۸۷۱-۱۹۲۲ م. در جستجوی زمان از دست رفته - نقد
و تفسیر
موضوع: داستان های فرانسه - قرن ۲۰ م. - تاریخ و نقد
موضوع: French fiction - 20th century - History and criticism
شناسه افزوده: پروست، مارسل، ۱۸۷۱-۱۹۲۲ م. در جستجوی زمان از دست رفته. شرح
رده بندی کنگره: PQ ۲۶۰۸ / ر۹۸۵ ۱۳۹۶
رده بندی دیویی: ۸۴۳/۹۱۲
شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۵۱۹۲۷

فرهنگ معاصر
چاپ و نشر

تهران: خیابان طالقانی، خیابان فریمان، پلاک ۲۸

کدپستی: ۱۶۵۴۱۸۲ تلفن: ۵-۶۶۹۵۲۶۳۲

واحد فروش: ۶۶۹۷۱ ۶۲ فکس: ۶۶۴۱۷۰۱۸

E-mail: farhangmoaser.tb@gmail.com

Website: www.farhangmoaser.com

فانوس جادویی زمان

نگاهی به رمان در جستجوی زمره رفته

اثر مارسل پروست

داریوش شایگان

حروف‌نگاری، صفحه‌آرایی و چاپ:

واحد کامپیوتر و چاپ فرهنگ معاصر

چاپ اول: فرهنگ معاصر ۱۳۹۶ / تیراز: ۲۰۰۰ نسخه

کلیه حقوق این اثر متعلق به «مؤسسه فرهنگ معاصر» است و هر نوع استفاده
بازرگانی از این اثر اعم از زیراکس، بازنویسی، ضبط کامپیوتری و یا تکثیر
به هر صورت دیگر، کلاً و جزئاً قابل تعقیب قانونی است.

فهرست

۷	پیشگفتار
۱۱	مقدمه
۵۳	فصل اول: مارسل راسل - سه پیش از آفرینش رمان در جستجوی...
	فصل دوم: خواب - خاطره
۸۳	خواب بنیادین
۹۶	خاطره غیرارادی
۱۱۹	فصل سوم: روان‌شناسی در فضا، حلقه من - زمان - مکان
۱۵۱	فصل چهارم: جستجو: حکایت یک سیر و سلوک
۱۵۸	۱. طرف خانه سوان
۱۸۴	۲. در سایه دوشیزگان شکوفا
۲۰۴	۳. طرف گرمات
۲۵۶	۴. سدوم و عموره
۲۹۰	۵. اسیر
۳۱۳	۶. گریخته
	فصل پنجم: هنر و جوهر
۳۵۳	نشانه‌های جستجو از دیدگاه ژیل دلوز
۳۷۶	آیا پروست عارف است؟

فصل ششم: زمان بازیافته

۳۹۳

فهرست منابع

۴۳۱

نمایه

۴۳۹

تصاویر

۴۵۹

www.ketab.ir

پیشگفتار

کتاب، فانونی جادویی زمان که به منظور تشریح و تفسیر تأملات پیچیدهٔ رسل پروست در شاهکارش، رمان در جستجوی زمان از دست رفته، تنظیم شده، «بیعتاً» بر برگزیدهٔ ارجاعات فراوان به مطالبی از خودِ رمان است. این نقل قول‌ها، اساس ترجمهٔ هفت جلدی رمان به قلم آقای مهدی سبحانی در کتاب درج شده است؛ البته برای اطمینان از صحت معنا، یک یک نقل قول‌ها را با نسخهٔ اصلی رمان مقایسه کرده‌ام و تنها در مواردی استثنایی، که با معادل‌گذاری‌های جناب سبحانی هم‌ساقه نبوده‌ام، شخصاً مطلب مزبور را از نو ترجمه کرده و البته در پانویس به اشاره به ترجمهٔ مجدد آن قطعه، به صفحهٔ مربوطه در کتاب فارسی نیز ارجاع داده‌ام تا خوانندگان علاقه‌مند امکان دنبال کردن مطلب دلخواهشان را داشته باشند. مثال:

۱. ترجمهٔ نگارنده ← *Soane et Gomorrhe*, p. 754 / سدوم و غموره،

ص. ۱۸۰

سایر نقل قول‌ها را نیز به دو نسخهٔ فارسی و فرانسه رمان (در دو خط مورب بین دو نسخه) ارجاع داده‌ام. مثال:

۲. طرف خانهٔ سوان، «کومبره»، ص. ۱۱۴ /

Du côté de chez Swann, "Combray", p. 47.

نکتهٔ دیگر در باب نحوهٔ درج عناوین این است که در بسیاری از بخش‌های کتاب، عنوان در جستجوی زمان از دست رفته، به اختصار جستجو (با قلم ایرانی‌ک) درج شده است.

در مطالعهٔ رمان جستجو، سه منبع معتبر را مطالعه و بررسی کرده و از هر یک نکاتی را برگرفته‌ام. نخستین و معتبرترین ناشری که تمامی مجلدات رمان را در یک مجموعه به چاپ رساند، انتشارات گالیمار است که این رمان را در سال ۱۹۵۴ در مجموعهٔ نفیس پلیداد در سه جلد به طبع رساند. همین انتشارات در سال ۱۹۸۷ برای تکمیل کار، رمان جستجو را در چهار جلد زیر نظر ایو تادیه، پروست‌شناس فرانسوی، منتشر کرد. در مجموعهٔ اخیر پلیداد، نسخه‌بدل‌های متعددی نیز که پروست برای بخش‌هایی از رمانش یادداشت کرده بوده، گنجانیده شده است. همچنین دو مجلد اضافی مشتمل بر سایر آثار پروست، شامل سه رمان خوشی‌ها و روزها، ژان سانتوی، ضد سنت بود و مجوعه‌ای از مقالات و اقتباس‌های ادبی وی، به چهار جلد جستجو منضم گردیده است. نسخهٔ معتبر دیگر، مجموعهٔ سه‌جلدی بوکن متعلق به انتشارات ویرلا فن است که احتمال می‌رود آقای سحابی بخش اعظم رمان را از روی همین مناسخ جمع کرده باشند.

از آنجا که در اغلب کتاب‌ها و مقالاتی که دربارهٔ رمان جستجو به‌رشتهٔ تحریر درآمده، نسخهٔ سه‌جلدی پلیداد (۱۹۸۱) مورد ارجاع قرار گرفته است، من نیز مطالب برگرفته از رمان را به همین نسخهٔ سه‌جلدی ارجاع داده‌ام. اما هر جا از دیگر آثار و یادداشت‌های پروست نقلی آمده، نسخهٔ چهارجلدی مورد نظر بوده است. از مجموعهٔ سه‌جلدی بوکن نیز، به ویژه از مجموعهٔ مفصل برنار رافالی، در مواردی بهره برده‌ام. شناسهٔ کامل این سه منبع در بخش فهرست منابع کتاب آمده است.

در پایان مایلم مراتب سپاسگزاری‌ام را به کسانی که در نگارش کتاب فانوس جادویی زمان یاری‌ام کرده‌اند، ابراز دارم:
از خانم مریم عسگری، خوانندهٔ خستگی‌ناپذیر و وفادار پروست،

متشکرم که تمامی مآخذ مورد نیازم، حتی نسخه‌های نایاب، را با اشتیاق تهیه کردند و طی سفرهایشان از پاریس به تهران این کوله‌بار سنگین را به مقصد رساندند.

از آقای علی دهباشی متشکرم که انجام مراحل فنی تولید این کتاب نیز همچون همیشه در گرو همت عالی ایشان بوده است.

از آقای کامران فانی متشکرم، که این بار نیز به رسم گذشته، کتاب را پس از چاپ مطالعه کردند و مرا از نظرات ارزشمندشان بهره‌مند ساختند. از آقای محمدنصر هاشمی متشکرم، که با باریک‌بینی و دقتی که سرشته در برادران است، متن کتاب را خواندند و مرا مرهون پیشنهادهای بجا و هوشمندانه‌شان کردند.

از آقای حسین خندآبادی متشکرم که با وسواس و دقت نظر فهرست اعلام کتاب را تهیه کردند.

و بسیار سپاسگزارم از خانم کیانرس قلی‌زاده انصاری، که در تحقق این کار از هیچ کمکی دریغ نورزیدند و در تمام مراحل تکوین کتاب، از نگارش و تدوین تا تنظیم و تصحیح، نقش بسزایی داشتند؛ اگر همکاری صمیمانه و نکته‌سنجانه ایشان نبود، این کتاب به این زودی‌ها به ثمر نمی‌رسید.

د. ش

مقدمه

علاقه من به پروست به دوران تحصیل در ژنو بازمی‌گردد؛ آن زمان ژان روسه^۱، یکی از نمایندگان مکتب ژنو، کلاسی برگزار کرده بود پیرامون بردی و تحلیل آثار پروست، و من نیز در این کلاس‌ها حضور داشتم. برنامه اصلی روسه در این دوره آموزشی، تعمق در اثر عظیم پروست با ناه در جستجوی زمان از دست رفته، و شناسایی جوهره این رمان در ضمن آن سیستمی با ژرف‌نگری در تمامی ظرایف و نکات عمیقش بود.

این‌چنین بود که درصدد مطالعه آثار پروست برآمدم. پس از خواندن کتاب طرف خانه سوان، که نخستین جلد مجموعه در جستجوی زمان از دست رفته است، مطالعه دیگر جلدات طویل رمان را به آینده موکول کردم، ولی یقین داشتم روزی به این کتاب بازخواهم گشت. کنجکاوی به پروست، علیرغم تمامی مشغله‌هایم، با من ماند و بیست و چهار سال پیش در بازگشت به ایران، مجموعه کامل آثار او را همراه خود آوردم. اگرچه بالاخره فراغتی حاصل شد و توانستم رمان را از آغاز تا پایان بخوانم، ولی نگارش کتاب

۱. Jean Rousset (1910-2002) منتقد ادبی زاده سوییس. روسه از اعضای «مکتب ژنو» بود، اصطلاحی که به حلقه‌ای از منتقدان ادبی دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ اطلاق می‌شد که مهم‌ترین آنها، به‌جز ژان روسه، عبارت بودند از ژرژ پوله، ژان-پیر ریشار، مارسل رمون، آلبر بگن، ژان استاروبنسکی.

افسون‌زدگی جدید و هویت چهل‌تکه^۱، کاوش و تعمق دربارهٔ این نویسندهٔ پرنفوذ را باز به تعویق انداخت. سرانجام موعد کار فرارسید و چند سال پیش ضمن پژوهش دربارهٔ شارل بودلر - که حاصلش کتاب جنون هشیاری^۲ شد - ارتباط میان دو اندیشمند توجهم را جلب کرد. در آثار والتر بنیامین^۳ اشارات متعددی یافتیم مبنی بر پیشگامی بودلر شاعر در به‌کارگیری مؤثر «تذکار» (la réminiscence) هایی که در رمان پروست در قالب «رستاخیزهای خاطره» شهرت و آوازه‌ای جاودان یافت، تا آنجا که شیرینی مادلن^۴ خیسانده در چای او به بزرگ‌ترین سمبل ادبیات فرانسه تبدیل شد. البته خود پروست نیز با علم به تأثیر کلام بودلر، اینجا و آنجا در ستایش این شاعر «ملعون» قلم فرسای^۵ کرده و تا آنجا پیش رفته که کلام وی را «قوی‌ترین کلامی که تاکنون از دهان بنی‌بشری بیرون آمده» توصیف کرده است. سرانجام با اتمام کار بودلر خواندن آثار پروست را از سر گرفتم، این بار با نگاه خرد رانه! خوشبختانه مرحوم مهدی سبحانی رمان در جستجوی زمان از دست‌رفته^۶ را به‌طور کامل به زبان فارسی برگردانده است و من حین مطالعهٔ آن به‌خوبی رمان، فرصتی یافتیم

۱. داریوش شایگان، افسون‌زدگی جدید: هویت چهل‌تکه و تفکر سارتر، ترجمه طهمین ولایتی، نشر و پژوهش فرزانه‌روز، چاپ اول ۱۳۸۰.

۲. داریوش شایگان، جنون هشیاری، نشر نظر، چاپ اول مهر ماه ۱۳۹۴.

۳. Walter Benjamin (1892-1940)

۴. مادلن (madeleine)، نام نوعی شیرینی سنتی فرانسوی است که شکل و شمایل شبیه به کیک یزدی خودمان، البته کوچکتر، دارد. تجربهٔ چشیدن مادلن خیسانده در چای که شرح و وصف آن در فصل اول کتاب طرف خانهٔ سوان، نخستین جلد رمان در جستجوی زمان از دست‌رفته، آمده یکی از تأثیرگذارترین و پرآوازه‌ترین صحنه‌های رمان، و از نمونه‌های درخشان توصیف و تحلیل مفهوم «خاطرهٔ غیرارادی» پروست است.

۵. مارسل پروست، در جستجوی زمان از دست‌رفته، ترجمه مهدی سبحانی، نشر مرکز، چاپ اول کتاب اول ۱۳۶۹، چاپ اول کتاب هشتم ۱۳۷۸.

که بخش‌هایی از ترجمه فارسی را با متن فرانسه مقابله کنم. اگرچه با برخی معادل‌گذاری‌های مترجم محترم هم‌سلیقه نیستم، ولی به حکم انصاف باید بگویم که ایشان الحق زحمت کشیده و از عهده برگردان جملات ثقیل و طویل پروست برآمده است. به یاد دارم روزی در فرودگاه پاریس، در معیت آقای فوشه کور^۱ با آقای سحابی روبه‌رو شدیم. سلام و علیکی کردیم و چون دیدم آن دو همدیگر را نمی‌شناختند در صدد معرفی برآمدم. خطاب به آقای سحابی ایشان آقای زرمکر هستند «مترجم حافظ به زبان فرانسه»، بعد رو به آقای فوشه گفتم و گفتم ایشان هم آقای سحابی هستند «مترجم پروست به زبان فارسی». می‌توان تصور کرد که نام حافظ در ذهن یک ایرانی و نام پروست در ذهن یک فرانسوی احتمالاً چه طنینی دارد، چه بسا هر یک از بزرگوار با خود گفته باشد: «چه گران است بار مسئولیت ترجمهٔ ایشان در این مرتبه و مقام!»

القصد، با مطالعهٔ دقیق کتاب در جستجوی زمان از دست‌رفته، این رمان را چون اقیانوس عظیمی یافتیم که در آنده بدون قطب‌نما را سرگشته در دل امواج خود گم می‌کند. پس به این فکر افتادم که روشن ساختن مقصود و جوهرهٔ رمان بی‌همتای پروست را به خوانندهٔ ایرانی رهگشا خواهد بود. البته پیش‌تر خانم شهلا حائری، احتمالاً به همین منظور، کتاب شایسته‌ای با نام در سایهٔ مارسل پروست^۲ به رشتهٔ تحریر درآورده است، ولی عظمت رمان هر تحقیقی در

۱. (۱۹۲۵- Charles-Henri de Fouchécour) خاورشناس فرانسوی که چندی در ایران

اقامت گزید و به مطالعهٔ نسخ خطی پرداخت و مدتی سمت مدیریت بخش ایران‌شناسی فرانسه در تهران را بر عهده داشت.

۲. شهلا حائری، در سایهٔ مارسل پروست، نشر قطره، ۱۳۸۵.

این باره را مجاز و حتی الزامی می‌سازد، چنانکه شمار کتاب‌هایی که دربارهٔ رمان جستجو و نویسنده‌اش در زبان‌های مختلف غربی و غیر غربی منتشر شده‌اند، و تعداد اندیشمندان صاحب‌نامی که پروست و اثر درخشان وی را از زوایای متفاوت زیر ذره‌بین نقد و تحلیل گرفته‌اند، راستی حیرت‌انگیز است.

بررسی‌های مربوط به پروست و رمان جستجو، در سال‌های اخیر فزونی گرفته است. با گذر زمان و فروکش کردن تب رمان نو^۱، با سرفراز درآمدن رمان جستجو از نقد سرسختانهٔ تاریخ، دیگر هر گونه تردیدی در جاودانگی نام مارسل پروست و رمان عظیمش در گسترهٔ ادبیات جهان منتفی است. در این باره گفتگوی خیالی آنتوان میا^۲ و ناتالی ساروت^۳ خواندنی است. در سال ۱۹۵۶، ناتالی ساروت، از نویسندگان مکتب رمان نو در فرانسه، پیش‌بینی کرده بود که در آینده‌ای نزدیک از نام پروست و رمانش جز نشان بی‌رمقی در تاریخچهٔ ادبی، آب‌های درسی اثری باقی نخواهد ماند: «برای اغلب ما آثار جویسر^۴ و پروست در افقی دوردست خودی نشان می‌دهند، چون این آثار سواهی در دوران پایان‌یافته‌اند» و می‌افزاید: «دیری نخواهد گذشت که این آثار ادبی را در سکوتی از سر احترام و با ستایشی مبهم و گنگ، از دست ما خواهیم کرد.» آنتوان کمپانیون در واکنش به این پیش‌بینی با او می‌گوید: «سی سال از این سخنان می‌گذرد. ناتالی ساروت نیز گرفتار همان توهّم آینده‌نگرانه‌ای است که پروست آن را در شخصیت مادام کامبرمر^۵ تجسم بخشیده بود، همان شخصیت اشرافی که با نخوت فاضلانه

1. Le nouveau roman 2. Nathalie Sarraute (1900-1999)
3. James Joyce (1882-1941) 4. Marquise de Cambremer

می‌گفت: «بعد از مانه^۱، پوسن^۲ دیگر نقاش نیست؛ بعد از واگنر^۳، آثار شوپن^۴ دیگر موسیقی نیست؛» می‌شد این جمله را این گونه ادامه داد که بعد از رب‌گریه^۵، پروست دیگر نویسنده نیست. اما یادمان باشد که راسین^۶ همیشه راسین خواهد ماند، و بودلری که تا پیش از سال ۱۹۰۰ پدر انحطاط^۷ خوانده می‌شد، اکنون نویسندهٔ کلاسیک قرن بیستم است... راسین نه نمایندهٔ سبک کلاسیک است نه مکتب باروک^۸؛ بودلر نه انحطاط‌گراست نه نمایندهٔ فصاحت و بلاغت؛ پروست نه ارتجاعی است نه آینده‌نگر؛ و برخلاف نظر ناتالی ساروت، نسل ما رمان جستجو را نه در قالب اثری گم‌شده در سیاههٔ طویل تاریخ باک در قالب اثری مدرن، همچنان با لذت می‌خواند و می‌خواند. مراد از اصطلاح مدرن، «مدرنیسم» در معنای انقلاب هنری آغاز قرن بیستم نیست. همانکه آپولینر^۹ و اعضای جنبش سوررئالیسم و نمایندگان مکتب ما می‌پنداشتند.^{۱۰}

در شرح عظمت رمان جستجو، همین بس که آدموند وایت، محقق امریکایی، به نویسندگان جوان هشدار می‌دهد: «از تأثیر فاجعه‌بار مطالعهٔ پروست غافل نباشند که شیوهٔ نامتعارف و طرز خطرناکی مسری است و عمق نفوذش می‌تواند موجب شبههٔ نسیم مانه^{۱۱} باشد.» در تأیید تأثیر غافل‌گیرکنندهٔ پروست، اندرو هولرن^{۱۲}، نویسندهٔ «ان

1. Édouard Manet (1832-1883)
2. Nicolas Poussin (1594-1665)
3. Richard Wagner (1813-1883)
4. Frédéric Chopin (1810-1849)
5. Alain Robbe-Grillet (1922-2008)
6. Jean Racine (1639-1699)
7. décadence
8. baroque
9. Guillaume Apollinaire (1880-1918)
10. Antoine Compagnon, *Proust entre deux siècles*, Édition du Seuil, 1989, p. 299.
11. Edmund White, *Marcel Proust*, Penguin Lives, 2009.

۱۲. Andrew Holleran (1944-) نخستین رمان هولرن با نام *Dancer from the*

Dance که در سال ۱۹۷۸ منتشر شد، از معروف‌ترین آثار ادبیات گی امریکاست.

آمریکایی، هشت سال پیش از نگارش مهم‌ترین رمان خود، به یکی از دوستانش نوشت: «رابرت نمی‌دانی چه اتفاقاتی افتاده: یکی اینکه بالاخره کتاب در جستجوی زمان از دست‌رفته را تا آخر خواندم— این تصور که جویس رمان را به حد کمال رسانده کاملاً باطل است؛ پروست است که در کار رمان‌نویسی حجت را تمام کرده، با رمانی چنان کامل و چنان پر عظمت که مانده‌ام از این پس چه خاکی می‌توان بر سر ریخت؟» حتی نویسنده بزرگی چون والتر بنیامین، که مترجم رمان جستجو به زبان آلمانی بود، به آدورنوی فیلسوف می‌نویسد که دیگر یک کلام بیش از آنچه برای کار ترجمه‌اش ضرورت دارد از پروست نخواهد خواند، از بیم آنکه سخت معتادش شود و این اعتیاد، رچشمه خلاقیتش را بخشکاند.^۱

گراهام گرین نیز در باب بلندمرتبه‌ی نویسنده جستجو می‌نویسد: «پروست بزرگ این نویسنده قرن بیستم است همچنانکه تولستوی بزرگ‌ترین نویسنده قرن نوزدهم بود... آنان که در پایان سال‌های بیست و آغاز سال‌های سی دست به قلم بردند، از دو نفوذ‌گریزی نداشتند: پروست و فروید، که تکمیل یکدیگر بودند» و در ادامه می‌گوید: «آوازه پروست، جویس و بکت^۵ و پینیا وولف^۶ و فاکنر^۷، همینگوی^۸ و فیتس جرالده^۹، ژید^{۱۰} و والری^{۱۱} و توماس مان^{۱۲}

-
1. Edmund White, *op.cit.*
 2. Theodor W. Adorno (1903-1969)
 3. Edmund White, *op.cit.*
 4. Graham Greene (1904-1991)
 5. Samuel Beckett (1906-1989)
 6. Adeline Virginia Woolf (1882-1941)
 7. William Cuthbert Faulkner (1897-1962)
 8. Ernest Miller Hemingway (1899-1961)
 9. F. Scott Fitzgerald (1896-1940)
 10. André Gide (1869-1951)
 11. Paul Valéry (1871-1945)
 12. Jean Genet (1910-1986)
 13. Thomas Mann (1875-1955)

و برتولت برشت^۱، همه را تحت الشعاع قرار داده است. درست است که بعضی از این نویسندگان در کشور خودشان از پروست پرآوازه‌ترند، ولی شهرت پروست عالم‌گیر و فرامرزی است.^۲

ایو تادیه، پروست‌شناس فرانسوی که کتاب‌های متعددی در تشریح وجوه گوناگون شخصیت ادبی پروست و تحلیل آثارش به رشته تحریر درآورده است، مارسل پروست را بزرگ‌ترین نویسندهٔ فرانسه لقب می‌دهد و او را هم‌ردیف سروانتس^۳ در اسپانیا، دانته^۴ در ایتالیا، و گوته^۵ در آلمان می‌داند.^۶

فراموش نباید کرد که مارسل پروست به سرزمینی تعلق دارد که در زمان آفرینش جستجی، در اوج شکوفایی فرهنگی و ادبی است؛ رابرت ارنست ده نویسنده با ملاحظهٔ این غنای فرهنگی، شأن پروست را چنین توصیف می‌کند: آفرینش هنرمندی که از غنی‌ترین و روشنفکرانه‌ترین و متنوع‌ترین فرهنگ اروپایی تغذیه کرده از آن جهت دوچندان ستایش‌برانگیز می‌نماید که غنای فرهنگی، برای نویسنده‌ای که از ذهنی به‌غایت نیرومند بهره‌مند شده باشد، می‌تواند در حکم مانعی بازدارنده، مخل هرگونه خلقت بدیع و نوآورانه باشد، مانعی که حداکثر به خلق اثری دلپذیر با سبک وسیع‌فای منتهی آثار متعلق به مکتب پرتکلف اسکندریه منجر می‌شود. اما گنجینهٔ ادبی و ارزشمند سابقهٔ ادبی، نه تنها سدّی در برابر هنر پروست نبود، بلکه با هنر وی قدر و بهای افزون‌تری هم یافت و مهم‌تر آنکه ذهن

1. Berthold Brecht (1898-1956) 2. Edmund White, *op.cit.*

3. Miguel de Cervantes (1547-1616) 4. Dante Alighieri (1265-1321)

5. Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832)

6. Jean-Yves Tadié, Proust, *La cathédrale du temps*, Gallimard, 1999, p. 114.

آفرینش‌گر او در این اقلیم هوایی تازه دمید.^۱

این نقل قول‌ها تنها مشتی است از خروارها سخن تمجیدآمیز که همگی حاکی از اهمیت پروست و رمان عظیم جستجو است، و گزاف نیست اگر بگوییم پس از این رمان دیگر اثری با این جامعیت و پرمایگی در زبان‌های غربی به نگارش درنیامده است.

رمان در جستجوی زمان از دست‌رفته، در طرح اولیه نویسنده قرار بود در سه جلد به نگارش درآید، پروست پس از اتمام جلد نخست کتاب درباره این تصمیم می‌گوید:

طرف خانه سوان جلد اول مجموعه‌ای سه‌جلدی است که آن را در جستجوی زمان از دست‌رفته نام خواهم نهاد، جلد دوم طرف گوستاو بود و جلد سوم زمان بازیافته. اگرچه هر یک از این سه جلد می‌تواند فی‌نفسه کاری مستقل و کامل تلقی شود، مع‌ذلک باید خواندن کل سه کتاب است که هویت شخصیت‌ها کاملاً بر خواننده معلوم خواهد شد.^۲

البته بعدها با وقوع جنگ و خانه‌نشینی پروست، طرح اولیه مورد نظر پروست (مبتنی بر رمانی سه‌جلدی) تغییراتی کرد و گسترده‌تر شد و تعداد مجلدات این مجموعه عظیم، با حفظ شاکله و ساختار اصلی کتاب، به هفت جلد رسید.

علی‌رغم تذکر پروست که رمانش را مجموعه‌ای واحد خواند و

1. Robert-Ernst Curtius, "Marcel Proust" in *La nouvelle revue française*, Hommage à Marcel Proust, Édition Gallimard, 1923, pp. 263-264.

2. Marcel Proust, *Contre Sainte-Beuve*, précédé de *Pastiches et mélanges*, et suivi de *Essais et articles*, Bibliothèque de la Pléiade, Paris, 1971, p. 937.

خوانندگان را از پیشداوری بر حذر داشت و قضاوت نهایی را به مطالعه کل مجلدات منوط کرد، پس از انتشار جلد نخست کتاب — یعنی طرف خانه سوان — بسیاری از صاحب نظران بر او خرده گرفتند و رمانش را نابسامان و مغشوش و فاقد طرح موزون و ساختمان منسجم توصیف کردند، ایرادی که پروست را سخت برمی آشفست چون او اساس ریاضت‌واری چفت‌وبست رمان را طرح‌ریزی کرده و مدتی قبل جلد پایانی را به جلد نخست پیوند داده بود و به یقین می‌دانست که طرح و آثار اثرش تنها پس از خواندن کل مجلدات عیان خواهد شد و جلد نخست صرفاً کمان مجزایی از دایره کامل این مجموعه است. او در مستندات مختلف بارها در صدد توضیح این مسئله برآمده است، مثلاً در نامه‌ای به پل سوده^۱ می‌نویسد:

مردم اغلب به این نکته توجه نمی‌کنند که کتاب‌های من همانند یک بنا طرح‌ریزی شده که در رسم آن گشودگی بازوهای پرگار بسیار فراخ است و این مسئله در انتخاب دقیق آن را، که همه چیز را فدایش کرده‌ام، دشوار می‌سازد. این واقعیت را نادیده نباید گرفت که آخرین صفحات زمان به سرعت (که پیش از بقیه صفحات کتاب به نگارش درآمده) درست روی فصل اول طرف خانه سوان بسته خواهد شد. آخرین فصل آخرین جلد بلافاصله بعد از اولین فصل اولین جلد؛ بنابراین این دو بعداً نوشته شده است.^۲

1. Paul Souday (1869-1929)

2. Jean Rousset, "Proust. À la recherche du temps perdu" in *Forme et signification, Essai sur les structures littéraires de Corneille à Claudel*, José Corti, 1962, p. 138.